

**OSMANLI DEVLETİ'NDE AYASOFYA CAMİİNDE DÜZENLENEN KADİR
GECESİ TÖRENLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**AN INVESTIGATION ON NIGHT OF QADIR CEREMONIES ORGANIZED AT
THE AYASOFIA MOSQUE IN THE OTTOMAN STATE**

Seniha CAN

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ve Medeniyet
Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID. 0000-0003-3665-7971

Özet

Toplumsal yapı içerisinde dini temelli esasların kültür ile birlikte harmanlanarak oluşturduğu tören ve ritüeller Osmanlı toplumunda önemli bulunmuştur. Gerek yöneticiler nezdinde gerekse halk bazında değerli olan geceler, yaratıcıya olan inanç ve toplumsal birlikteliğin kuşatıcı etkisiyle değerlendirilmeye çalışılmıştır. Mekanın tarihsel işlevi, Ayasofya Camiinde gerçekleştirilen Kadir Gecesi törenleri ile kendisini etkili bir şekilde göstermiştir. Bu çalışmada İstanbul'un fethi ile birlikte dini alandaki işlevselliğine uygun olarak camiye dönüştürülen Ayasofya'da gerçekleştirilen Kadir Gecesi törenlerinin, Osmanlı sosyo-kültürel yapısı içerisinde saray ve tebaa tarafından hangi temeller üzerinden ve hangi ritüellerle kutlandığının bilgisine ulaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma nitel bir araştırma olup literatür taramasını kapsayan doküman incelemesi yöntemi ile hazırlanmıştır. Ayasofya'daki Kadir gecesi törenlerine, Osmanlı Devleti üst düzey yöneticilerinin katılmasının Ayasofya camiine ve Kadir gecesine verilen önemin göstergesi olduğu görülmüştür. Yabancı protokol konuklarının bu gece için davet edilmesi, kiliseden camiye dönüştürülen Ayasofya üzerindeki yabancı bakış açısına yön veren bir kanaatin şekillenmesine olanak sağlamıştır. Ayasofya Camii'nde ki Kadir Gecesi törenlerinin Müslüman ve gayrimüslim tebaa üzerinde oluşturduğu mistik etkinin, ibadet ve mekan ilişkisinin bir örneğini oluşturması açısından önemi görülmüştür. Kent kimliği kültürünü oluşturan kodların, Ayasofya üzerinde toplumsal bir toplanma alanı olarak kendisini göstermesi önemli bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Ayasofya Camii, Kadir Gecesi

Abstract

Ceremonies and rituals formed by blending religious-based principles with culture in the social structure were found important in ottoman society. The nights, which are valuable both in the eyes of the administrators and on the basis,of the public have been tried to be evaluated with the enveloping effect of the belief in the creator and the social unity. The historical function of the place has shown itself effectively with the Laylat al-Qadr Night ceremonies held in the Hagia Sophia Mosque. In this study, it was aimed to reach the information about the Night of Qadr ceremonies held in Hagia Sophia, which was converted into a mosque in accordance with its functionality in the religious field with the conquest of Istanbul, on what foundations and with what rituals it was celebrated by the palace and tebaa within the Ottoman socio-cultural structure. The study is a qualitative research and was prepared by the meyhod of

document review covering the literature review. It has been seen that the participation of the senior executives of the Ottoman State in the ceremonies of the night of Qadr in Hagia Sophia is an indication of the importance given to the Hagia Sophia mosque and the night of Qadr. The invitation of foreign protocol guests for this night has allowed the formation of an opinion that directs the foreign point of view on Hagia Sophia, which has been converted from a church to a mosque. The importance of the Night of Qadr ceremonies at the Hagia Sophia Mosque in terms of creating an example of the mystical effect that it has on Muslim and non-Muslim subjects, the relationship of worship and space has been seen. It has been found important that the codes that make up the culture of urban identity manifest themselves as a social gathering place on Hagia Sophia.

Keywords: Ottoman State, Hagia Sophia Mosque, Night of Qadr

GİRİŞ

KADİR GECESİ VE ÖNEMİ

Kadir gecesini, İslam inancında yaratıcı olan Allah'ın, peygamberleri aracılığıyla yeryüzüne gönderdiği son mesajını içeren Kuran-ı Kerim'in indirildiği gecenin adıdır (Özerverli, 2001: 124-125). İslam dininin peygamberi olan Hz. Muhammed'in Hicri takvimdeki aylardan biri olan Ramazan ayının son on günü ile ilgili olarak hadis kitaplarında geçen "Kadir gecesini Ramazan'ın son on gününde ki tek gecelerde arayın" (Riyazü's-salihin, Hadis No:1195), "Kadir gecesini Ramazan'ın son on günü içinde arayınız!" (Buhârî, Leyletü'l-kadr,3.). Kadir gecesini ile ilgili rüyalarınızın, son yedi gecesini üzerinde toplandığını görüyorum. O halde Kadir gecesini arayan onu Ramazan'ın son yedi gecesinde arasin!" (Buhârî, Leyletü'l-kadr,2.) (Koçak, 2021) sözleri bu gecenin içerik açısından önemini daha da arttırmıştır. Yine Kuran-ı Kerim'de Duhan suresi 44/1-3. ayetlerde "Hâ Mîm. Apaçık olan kitaba andolsun ki, biz onu mübarek bir gecede indirdik. Şüphesiz biz insanları uyarmaktayız." cümleleri ile bu geceye atfedilen önemin İslam dinine inanan Müslümanlar tarafından pratiği de gerek bireysel gerekse toplumsal bazda gözlemlenmiştir. Kadir gecesini daha çok Ramazan ayının 27. Gününe rastlayan gece olarak kabul edilmiştir (Ayhan, 2014: 18). Kuran-ı Kerimde 5 ayetten meydana gelen "Kadr" suresinde: "şüphesiz, biz onu (Kuran-ı) Kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin ne olduğunu sen ne bileceksin! Kadir gecesini bin aydan daha hayırlıdır. Melekler ve Ruh (Cebrail) o gecede, Rablerinin izniyle her türlü iş için iner de iner. O gece, tan yerinin ağarmasına kadar bir esenliktir." sözlerinde bu gecenin önemine binaen son derece dikkat çekici bir bilgide mevcuttur. Bin aydan daha hayırlı olduğu vurgusu İslam dinini inanç temeline oturtmuş Müslümanlar için son derece dikkate alınmıştır. Bu açıdan da kadir gecesini günümüze kadar önemli bir gece olma vasfını korumuştur.

OSMANLI DEVLETİNDE AYASOFYA CAMİİNDE KADİR GECESİ

Tevhid temelini esas alan Osmanlı Devleti'nde Kadir gecesine gösterilen ehemmiyet gerek idareciler bazında gerekse de halk nezdinde Kuran-ı Kerim ve hadislerde işaret edilmesi hasebiyle çok önemli olmuştur. İslam dünyası için önem arzeden Kadir gecesini, Osmanlı padişahlarının saraya davet ettikleri müezzinler tarafından okunan Mevlid-i Şerif ve Kuran-ı Kerim tilavetleri ile gecenin manevi önemine binaen özenle kutlanmıştır (Gül, 2012). Ramazan ayında okunan Kuran-ı Kerim hatimleri özellikle bu gece tamamlanıp hatim dualarının

yapılması planlanmıştır. Bu geceye dair yapılan teşrifat ve törenler Osmanlı toplumunda bir gelenek oluşturmuş, farklı camilerde duahanlar ve hafızlar sabah namazına kadar dualar okumuşlardır(Uzun, 2001: 125-127). İstanbul'un fethinde bir usul olduğu için şehrin büyük kilisesi olarak camiye dönüştürülen Ayasofya (Öztürk, 2003: 141), Fatih Sultan Mehmet tarafından şehrin ana camisi olarak belirlenmiş (Doğan, 2009: 7), Mekke, Medine ve Kudüs gibi hizmet edilmesi lüzum gelen bir mekan olarak görülmüştür(Diyanet Dergi,). Ayasofya aynı zamanda İstanbul'un şekillenmesinde adeta bir merkez olmuştur(İnbaşı- Hazırbulan, 2020: 701). Ayasofya'nın Camii olmasından müzeye dönüştürülmesine kadar geçen süre içerisinde Kadir gecesinin ayrı bir yeri olmuştur(Aşık, 2019: 93).

Kadir gecesini etkinliklerine padişah ve saray mensupları oruçlarını açtıkları iftar yemeğinden sonra kutlamaların yapılacağı camiye doğru yol almak için hazırlıklar yapmışlardır(Dünya Bülteni, 2011). Padişahın ve saray insanların bu gecede iftardan sonra etkinliklerin düzenleneceği cami alanına gitmeleri ayrıcalıklı bir seremoni oluşturmuştur. Ne zaman başladığı tam olarak bilinmemekle birlikte (Şen- Çakır, 2020: 257) padişahın da eşlik ettiği "Kadir Alayı" adı verilen yürüyüş için bu alanı kapsayan yolların tamiri önemsenmiş, kandiller, fenerlerle yolların aydınlatılması sağlanmıştır. Halkın izlemesini kolaylaştırmak için oturma alanları oluşturulup, protokol alanları saray mensupları ve diplomatlara tahsis edilmiştir(Dünya bülteni, 2011). Padişah ve yakınları alay ile birlikte Ayasofya camiine gelip, cami görevlileri tarafından karşılanıp, hünkar mahfilinde teravîh namazını kılıp, dua ve tesbihatta bulunmuşlardır(Hazırbulan). Kadir gecesinin manevi ortamını teneffüs etmek ve ibadetlerde bulunmak maksadıyla özellikle yatsı ve teravîh namazını halkla birlikte kılıp, Osmanlı kroniklerinde "Kadir namazı" olarak nitelendirilen tesbih namazına eşlik etmişlerdir(Uzun,2001: 125-127). 2. Selim döneminde minarelerde kandiller yakılarak, camiler aydınlatılarak bu geceye atfedilen önem manevi olarak farklı bir boyut kazanmıştır(Şen- Çakır, 2020: 257). Ayasofya'da Kadir gecesinde top kandilinin altında yapılan duaların kabul edileceği düşüncesi, halk içerisinde yaygın olan bir kanaat olduğu için gündüz erken saatlerde yiyeceğini alanlar iftar ve sahur vakitlerinde(Felek, 1980), geceyi burada geçirmek için iftardan önce camiye gelip, iftarlarını çekirdeksiz hurma ve üzümle açıp bu geceyi ibadetle geçirmek için çaba göstermişlerdir(Aslan,2009: 211-212).Kadir gecesini günü iftar yemeğinin Ayasofya Camii'nde yapılması devlet erkânı ve halkın yoğun ilgisiyle bir gelenek haline gelmiştir(Kalaycı, 2021: 81).

Kadir gecesini kutlamaları birçok camiye nazaran Ayasofya'da görkemli bir şekilde yapılmıştır. Minarelere mahya çekilip iç mekânın bu geceye mahsus özenle aydınlatılması, mihrap üzerinde iç mahya oluşturulması törenlerin ihtişamını arttırmıştır(Aslan, 2009: 211-212). III. Selim döneminde saray bünyesinde ve padişahın katıldığı tarikat törenlerinin kaydedilmesinde Sırkâtibi Ahmed Fâiz Efendi tarafından yapılan kayıtlardan oluşan Ruznâme'de ki bilgilere göre Kadir gecesini sarayda yapılan bir törene rastlanmamıştır. Bu dönemler için III.Selim'in Ayasofya Camii'nde yatsı namazını kılıp orada yapılan merasimlere katıldığı ve bu geleneğin 1803-1805 yılları arasında ki her Kadir gecesinde uygulandığı görülmüştür(Benlioğlu, 2018: 5-9-10). Bazı şeyh ve dervişlerin düzenlediği tarikat törenleri Ayasofya camiinde bu gecede icra edilmiş, sabaha kadar cami cemaatlere ev sahipliği yapmıştır (Pakalın, 1993: 132). İranlı bir ravzahan (Kerbala ile ilgili mersiyeler okuyan) olan Reisüzzakirin (Yıldız, 2021: 114), Kadir gecesinden bahsederken "Sünnilerin ihya gecesini"

nitelendirmesinde bulunmuş ve Ayasofya camiinde bu gecede Kadiri tarikatına bağlı bir derviş topluluğunun “Hak, Hak” diyerek zikirde bulduklarını söylemiştir(Yıldız, 2016: 148).

Ayasofya, saltanat cami-i kebiri vasfıyla devletin mühim merasimlerinin yapıldığı bir mekan olmuştur. Padişahlar özellikle Kadir geceleri gecenin ilerleyen vakitlerine kadar Ayasofya’da kaldıkları için İstanbul halkıda özellikle buraya ilgi göstermiştir(Diyanet Dergi). Sultanın yazlık sarayda ikamet ettiği dönemlerde tören için Topkapı sarayına gelmesi ve Babüssaade ile Ayasofya arasında bulunan yolun kandiller, meşaleler ve fanuslarla aydınlatılması, dönüşte de alayın, padişahın saraya dönmesinde kendisine eşlik etmesi, belirlenmiş ritüeller arasında olmuştur(Afyoncu, 2017). Padişah ve devlet yöneticilerinin sahil saraylarda kaldıkları dönemlerde deniz yolu aracılığıyla Topkapı sarayına gelip, iftar sonrası başta Ayasofya cami olmak üzere diğer camilere gittikleri görülmüştür. Tayyazade Ata Bey “Târîh” adlı eserinde kendisinin de katıldığı alaylar ve Ayasofya’daki Kadir gecesi etkinlikleri için anlatımlarda bulunmuştur. Hızır İlyas Çelebi 1813 yılında eda edilen Kadir gecesi için Ayasofya Camine yapılan yürüyüşlerle ilgili gözlemlerini Târîh-i Enderûn eserinin 61. sayfasında anlatmıştır(Özervarlı, 2001: 124-125).

Ayasofya Camii, Sultanahmet Camiinin yapılmasına kadar sultanların resmi merasimlerini gerçekleştirdikleri mekan olup, merasimler hangi camii’de yapılırsa şeker ve şerbet dağıtılıp, mevlithanlara verilen caize ve hilatlar I. Ahmet zamanında bu maksadı karşılamak maksadıyla kurduğu vakıftan temin edilmiştir(Önal, 2015: 422). Evliya Çelebi,1636 yılının Kadir gecesinde Ayasofya’da Kuran-ı Kerim okurken(Kılıç, 2013: 154), IV. Murat sesini duyup beğendiği için kendisini Enderun’a almıştır(İz, 1989: 711). Evliya Çelebi o dönemde 25 yaşlarında olup, hayatındaki bu önemli olayı şöyle anlatmıştır:

“1045 Ramazanı şerifinin Kadir gecesinde idi; Ayasofya Kebir’de her sene üç gece ihya olunup nice bin âdem cem olurdu. Hakir ise o sırada üstadım merhum Evliya Mehmet Efendiden Kuran-ı Kerim hıfzını tekmil ederek pederim merhum Derviş Mehmet Ağanın arzu ve teşviki ile o senenin Leylei Kadirinde Ayasofya camiinde müezzinler mahfilinde ve Bilâli Habeşi makamında teravihten sonra hatmi şerifi tilâvete başlamıştım. Sûrei Bakara’yı bitirince Kozikçi Mehmet Ağa ve Silâhtar Melek Ahmet Ağa mahfile çıkıp bu hakire o kalabalık cemaat içinde zer ender zer tâci Yûsufî giydirip: Buyurun. Sizi saadetlû padişah ister! diyerek elimden yapışıp mahfili padişahiye götürdü. Gazi Murat Hanın cemâli bâ kemâlini müşahede edip huzuruna varınca zemini bus edüp bâdesselâm volkelâm vâfir tebessüm edüp:

- *Kaç saatte hatmi şerif edebilirsin? buyurdular.*
- *Padişahım! Sürat etsem yedi saatte hatmederim. dediğimde*
- *İnşallah merhum saidi şehit Musa Melek yerine yedi beyza gibi yedi tulânı ayan edip musahibim olursun! buyurdular ve iki avuç altın attılar ki cümlesi altı yüz yirmi üç sikkei hasene idi. Hakir o vakitler gerçi zayıf ve nahif, amma gayet necip ve reşit idim; âdabı meclisi bilip Vüzera, Vükelâ ve Şeyhülislâmlar huzurunda müsahabet ederdim. Bâdehu Sultan Murat Han Ayasofya camiinden kalkıp fanus ve meşaleler ile ve hakir dahi bir ata binerek Servi Kapısından Sarayı Hümayuna dühul edip kendileri bizzat Hasodaya girip hakiri Hasodabaşıya teslim eyledi; kendileri haremi hassa girdiler.»(Koçu, 1953: 10).*

Evliya Çelebinin 40 yıl süren seyahatlerine böylelikle devlet desteği imkanı oluşmuştur(Diyanet Dergi,). Evliya Çelebi bu durumu Ayasofya’nın bereketi olarak nitelendirmiştir(Özervarlı, 2001: 124-125). Ayrıca Evliya Çelebi seyahatnamesinde Kanuni

Sultan Süleyman'ın rikadbarlığını (padişaha ata binerken ve inerken yardım eden kişi) yapan Gülâbî Ağa adlı kişi ile ilgili olarak bir hikayeyi anlatırken Sultan II. Selim zamanında çıkan veba salgını için sultanın fermanında, Kadir gecesinde bütün İstanbul halkının Ayasofya Camiinde olmasını istediğinden bahsetmiş ve o günün resmi kayıtlarında elli yedi bin kişinin camiye geldiğine vurgu yapmıştır(Ünlü, 2010: 955). II. Selim Han'ın istiska (yağmur duası) için üç gün dellâlar çağırıp, “*Kadir gecesinde Ayasofya Camii'nde ihya olup toplanalar ve Ayasofya Camii ne kadar adam alır sayılsın diye ferman çıkınca Allah'ın azameti büyük Ayasofya içinde insan deryası toplanıp omuz omuzu sökmeyip insanlar diz dize çitâ çit oturup Şeyh Beşiktaşî Yahya Efendi'nin öğüt ve uyarılarını beklemeye başlamışlardı*” (Atasever, 2012: 61) bilgisini vermiştir. Ayasofya Camii toplumu yakından ilgilendiren olaylarda bir nevi toplumsal buluşma alanı olarak değerlendirilmiştir. Merkezi yönetimin toplum sağlığı ve iklimle ilgili bir olay karşısında yürütme yetkisini kullandığı mekanın Ayasofya olması ve tercihen Kadir gecesine denk gelen dönemlerde bu gecenin manevi önemine binaen tercih edilmesi mekan ve inanç etkileşimine bir örnek olarak değerlendirilebilir. Ayrıca XIX. ve XX. yüzyıl kaynaklarında kadir gecesini kutlamaları ile ilgili bilgiler de tespit edilmiştir(Aslan, 2009: 211-212). Ayasofya da yapılan Kadir gecesini törenleri daha sonraları sultanların ve eşlerinin yaptırdığı birden çok minaresi olan camileri niteleyen selatin camilerinde de yapılmıştır. Ayasofya Camiinde gerçekleştirilen Kadir gecesini törenlerinin, fetihten itibaren müze kimliğine dönüşüncüye kadar geçen süre içerisinde süreklilik arz eden bir programla farklı bir gelenek oluşturduğu görülmüştür(Aslan,2009: 211-212). Camiinin üst katı yabancı büyükelçi ve eşleri için tahsis edilmiş gayrimüslim ve Müslüman kaynaşmasının sosyalleşme üzerindeki olumlu etkileri oluşturulmaya çalışılmıştır(Dünya Bülteni, 2011). Kadir gecesinde Ayasofya camiinin üst katının sefirlere ve yabancı misafirlere tahsis edilmesi uygulaması ne zaman başladığına dair bir kesinlik ortaya koymasa da Fransız asıllı bir yazar olan Paul Herigaut'un, Ahmed İhsan Bey tarafından “Rus Ateşi” olarak Türkçeye çevrilen 1926 işgal yıllarında İstanbul'u anlatan romanında detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bu anlatımlar Ayasofya camiinde gerçekleştirilen Kadir gecesini törenlerinin ritüeller ve maneviyat açısından orada bulunan gayrimüslimleri etkilediğinin bir göstergesi olmuştur. Yabancı yazar ve sefirlerin Kadir gecesinde Ayasofya'da bulunmalarına Osmanlı idaresinin müsaade etmesi de önemlidir(FSM Üniversitesi, 2014).

Cumhuriyet döneminde camiden müzeye dönüştürülünceye kadar geçen süreçte ise 1931-1933 yılları arasında yapılan Ayasofya Cami, restorasyon çalışmaları esnasında Kadir geceleri ibadete açılmış ve yabancı konukların orada bulunmalarına olanak tanınmıştır(FSM, 2014). Mustafa Kemal Atatürk, Hafız Yaşar Okur'dan Kadir Gecesinde Ayasofya'da Arapça ve Türkçe Kuran-ı Kerim okumasını istemiş Ayasofya'da yapılan hazırlıklar sonucunda gerçekleştirilen dini tören için cami içinde ve dışında olmak üzere yetmiş bin kişi katılmıştır (Erdoğan, 2021: 1416-1417). Ahmed Vehbi'nin 1931 yılında Kadir gecesinde Ayasofya'da okunan mevlidi radyo aracılığıyla halka ulaştırılmış ve büyük beğeni almıştır (Sarı, 2021: 977 Sarı, 2000: 438). Hafız Sadettin Kaynak, Kadir gecesini Ayasofya'da okunan Türkçe hutbenin bir bölümünü okumuş(Akgün, 1979-1980: 110), radyo vasıtasıyla dünyaya duyurulan bu okuma Atatürk tarafından takdir edilmiştir(Apaydın, 2006: 73). 3 Şubat 1932 yılında Kadir Gecesinde Ayasofya Camiinde Türkçe mevlit, Türkçe Kuran-ı Kerim(Dikici, 2006: 83) ve Türkiye'de ilk kez Türkçe kamet okunmuş, Mustafa Kemal de töreni Dolmabahçe'de radyodan dinlemiştir(Öztürkci, 2021: 11). Bu tarihten sonra müezzinler Türkçe ezanı öğrenmeye ve

okumaya başlamışlardır(Ocak, G. B, 1996-1997: 158). 1933 yılının Kadir Gecesinde yabancı ülke konsolosları ve eşleri için camide yer ayrılmış Amerika Birleşik Devletleri Sefiri Charles H. Sherrill'de bu gecede bulunmuştur(Öztürkci, 2021: 11). Amerikan Büyükelçisi General Sherill, hatıralarında şu ifadelerle yer vermiştir: “On binden fazla insanın bütün her şeyi unutup, ruhları ve kalpleriyle kâinatın yaratıcısına dua edişlerini seyretmek Müslüman olmayanlara dahi büyük bir heyecan verir. Burada yapılan dualar o insanların kalplerinde Tanrı'ya doğru ulaşmaktadır. Avrupa papazlarınıninki gibi bir kılavuzluk olmadan doğrudan doğruya Tanrı'ya ulaşmaları muhteşemdir. Ben o akşam orada yaşanan o manevî ortamı daha önce hiçbir Hristiyan meclisinde görmediğimi rahatlıkla söyleyebilirim” (FSM,2014). Bu ifadeler Ayasofya Camiiindeki uhrevi ve mistik ortamın aynı dine mensup olmasa da insanları etkilediğine dair bir kanaat oluştuğunun göstergesi olmuştur. Yapılan araştırmalarda bu bilginin dışında Ayasofya'da yapılan benzer bir birlikteliğin kaydına pek rastlanmamıştır. 1935 yılında resmen müze olarak açılan Ayasofya Camii 2020 yılına kadar bu geleneklerine ara vermiştir(FSM, 2014).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Osmanlı Devleti tevhid temelli devlet-i ebed müddet eksenli bir devlet anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Bu anlayışın merkezini oluşturan İslam inancı öğretisinin rehberi olan Kuran-ı Kerim ve hadislerle, fazileti ve önemi vurgulanmış olan Kadir Gecesine, Osmanlı Devlet yöneticilerinin ve tebaasının bakış açısı son derece hassas olmuştur. Bu geceye dair yapılan ibadetlerin, manevi ve mistik ruhunu yakalayabilmek için gösterilen çaba bu geceyi daha da önemli kılmıştır. İstanbul'un fethinden sonra Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesi fethin ve tevhid anlayışının dünya ölçeğinde gelebileceği noktanın bir sembolü olmuştur. Bu anlayışla Ayasofya da gerçekleştirilen Kadir Gecesi ibadetleri gerek merkezi yönetimin buraya verdiği önemi gerekse de halk nezdinde, elde edilmiş bir zaferin son derece uhrevi bir havaya sahip olan mekanda yapılmasını etkili ve ayrıcalıklı kılmıştır. Ayasofya Camii'ndeki Kadir gecesi ibadetleri için tertip edilen törenlerin devletin üst düzey yöneticileri tarafından geleneksel bir seremoni ile iştirak edilerek gerçekleştirilmesi, tarihten günümüze kadar geçen süreçte merkezi yönetimlerin Ayasofya ile ilgili stratejilerini ortaya koymuştur. Sultan II.Selim'in veba salgını ile olan mücadelesinde halkın Kadir Gecesinde Ayasofya Camiinde bulunmasını istemesi, gerek Ayasofya'nın konumu ve önemi itibariyle gerekse gecenin manevi havasına hürmet eden halkın ilgisi itibariyle şehrin bir nevi toplanma alanı olduğu bilgisini vermiştir. Merkezi yönetimin toplum sağlığı ve iklimle ilgili olaylar karşısında yürütme yetkisini kullandığı mekânın Ayasofya olması ve tercihen Kadir gecesine denk gelen dönemlerde bu gecenin manevi önemine binaen tercih edilmesi mekân ve inanç etkileşimine bir örnek olarak değerlendirilebilir. Kadir Gecesi törenlerine, yabancı protokol konuklarının dahil edilmesi İslam inancı ritüellerinin Ayasofya Camii üzerinden kültürel bir tanıtım alanını oluşturmuştur. Kadir gecesinin yoğun ve etkili bir mistik havada icra edilmesi kiliseden camiye dönüştürülen Ayasofya üzerindeki yabancı bakış açısına yön veren bir kanaati meydana getirmiştir. Ayasofya Camii'nde Kadir gecesi yapılan törenlerin, mekânın toplumsal ilişkileri güçlendiren yanının dini inanç temelli gecelerde özgün toplumsal kodları ve ritüelleri bütünleştirerek kendi kimliğini ürettiği bir gösterge olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Afyoncu, E. (2017). [Ayasofya'da Kadir Gecesi - ERHAN AFYONCU \(sabah.com.tr\)](http://sabah.com.tr) 03. 07.2016, (erişim tarihi: 22.11.2021).
- Akgün, S. (1979-1980). Türkçe Ezan. Tarih Araştırmaları Dergisi, 13(24): 105-113.
- Apaydın, H. (2006). Atatürk'ün Din'e Bakışına Psiko-Sosyal bir Yaklaşım. KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1): 68-77.
- Aslan, H. (2009). Osmanlı İmparatorluğu'nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller. İSTEM, 13: 211-212.
- Aşık, F.(2019). Osmanlı İstanbul'unda Ramazan Kültürü ve Ramazan Sofraları. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Atasever, M. (2012). Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Menkıbeler (Anadolu Sahası). Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Gaziantep.
- Ayhan, B. (2014). Kadir Gecesinin Tespiti Meselesi. AİBÜ İlahiyat fakültesi Dergisi, 2(4): 1-20.
- Benlioğlu, S. (2018). Sarayda Düzenlenen Tarikat Ayinleri Işığında III. Selim'in Tekke Müziğiyle İlişkisi. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 20(37): 1-20.
- Dikici, A. (2006). İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Bağlamında Türkçe Ezan Denemesi Ve Buna Gösterilen Tepkiler. T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, 5(10): 77-104.
- Diyanet Dergi, [Diyanet Dergi | Diyanet - Aylık Dergi - Aile - Çocuk - İlmi Dergi - Bülten, \(15.12.2021\)](http://diyanet.gov.tr).
- Doğan, S.(2009). Sultan Abdülmecid Döneminde İstanbul-Ayasofya Camii'ndeki Onarımlar ve Çalışmaları Aktaran Belgeler. Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı. 49: 1-34.
- Dünya Bülteni. (2011), Kadir Geceleri Ve Ayasofya [Kadir Gecesi 5 yüz yıl Ayasofya'da kutlandı \(dunyabulteni.net\)](http://dunyabulteni.net), (08.11.2021).
- Erdoğan, A.(2021). Atatürk'ün Kur'an-I Kerim'i Türkçeye Tercüme Ettirme, Hutbe Ve Ezanı Türkçe Okutma Çalışmaları Hakkında İnceleme. Erciyes Akademi. 35(4): 1409-1423.
- Felek, B.(1980). Kadir Gecesi. Taha Toros Arşivi Küresel Arşivlerde İstanbul Belleği, [Kadir Gecesi \(9lib.net\)](http://9lib.net). (15.12.2021).
- FSM, Üniversitesi, (2014). Ayasofya özel sayısı: 10. İstanbul: Aktif yayıncılık
- Gül, E. (2012). Osmanlı İstanbul'unda Bir Kadir Gecesi. Dünya Bülteni, Tarih Dosyası, [Osmanlı İstanbul'unda bir Kadir gecesi \(dunyabulteni.net\)](http://dunyabulteni.net), (14.08.2012).
- Hazırbulan, T. (2020). Osmanlı Merasimlerinin İcra Mekanı: Ayasofya-I Kabir Camii. [Tahsin HAZIRBULAN - Osmanlı Merasimlerinin İcrâ Mekânı: Ayasofya-ı Kebîr Camii \(cihannuma.org\)](http://cihannuma.org). (15.12.2021).
- İnbaşı, M. ve Hazırbulan, T.(2020). Sultanların Ayasofya Camiinde Yaptığı Bağışlar, İhsanlar ve Sadakalar. Ayasofya-i Kebir Cami-i Şerifi Sempozyumu, TC. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı, 2-4 Ekim 2020, Ankara, Türkiye.
- İz. F.(1989). Evliya çelebi ve Seyahatmanesi. Belleten, Türk Tarih Kurumu, 53:(207-208): 709-734.

Kalaycı, Z. B.(2021). 18.Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Saray Mutfağında Ramazan. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 9(28): 76 – 90.

Kılıç, M. T.(2013). Evliya Çelebi Seyahatnamesini Fıkıh Merkezli Bir Okuma. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2): 149-259.

Koçak, Y.(2021). Kadir Gecesi, [Kadir Gecesi - Giresun Işık Gazetesi \(giresungazete.net\)](http://giresungazete.net) (08.11.2021).

Koçu, R. E.(1953). Evliya Çelebi. *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği Taha Toros Arşivi*, 1953: 10.

Ocak, G, B.(1996-1997). İbadet Dilinin Türkçeleştirilmesi Aşamalarından Biri: Türkçe Ezan ve Uygulamaları. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(6-7): 157-167.

Önal, A.(2015). Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri. *Antikçağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, (III): 404-449.

Özerveranlı, M.S. (2001). Kadir Gecesi. *TDV. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 24: 124-125.

Öztürk, S.(2003). İstanbul'un Fethinden Sonra Ayasofya'nın Camiye Çevrilişi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 14: 133-142.

Öztürkçi, A.(2021). Türkiye'nin 1930'lar Blok Ve Pakt Politikaları Bağlamında Ayasofya'nın Müzeye Dönüştürülmesi. *Social Science Development Journal*, 6: 23.

Pakalın, M.Z. (1993). Osmanlı Tarih Deyimleri Ve Terimleri Sözlüğü. *MEB*, II: 132. İstanbul.

Sarı, M.(2021). Ahmed Vehbi'nin Ayasofya'da Okunan Mevlid. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (2): 970-1000.

Sarı, M.(2000). Çizmecizâde Vehbi ve Mevlidi. *V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 13-14 Nisan 2000, 434-449.

Şen, İ. ve Çakır, A.(2020). Osmanlıda Resmî Kandil Merâsimleri Ve Mûsiki. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48: 257.

Uzun, M.İ. (2001). Kadir Namazı. *TDV. İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 24: 125-127.

Ünlü, O. (2010). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'ndeki Gülâbî Ağa Hikayesine Metinler Arası Bir Bakış. *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, Düzce Üniversitesi 16-18 Aralık 2010, İzmir, Türkiye.

Yıldız, G. (2016). İranlı Hacıların Gözüyle İstanbul'u Temâşa. *Marmara Üniversitesi İlahiyat*

Fakültesi Dergisi, 51: 135-160.

Yıldız, G. (2021). Reisüzzâkirîn'in Sefernamesi ve İstanbul'daki Şiiilerin Dini Hayatı. *Şarkiyat Mecmuası*, 38: 111-124.